

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffmann τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβουλος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — Franz Boehm διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. — Παν. Καγγελόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Θεσπίας.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1931

τίρρητα ἄλλο τόσο καὶ γιὰ τὸν δικό μας ἱστορικό τῆς φιλοσοφίας· «ἔτσι σιγὰ-σιγὰ στὴν θέσιν τῆς βαθειᾶς ἐρμηνείας τῶν αἰώνιων αὐτῶν προβλημάτων ἐμπήκε ἓνα ξηρό, ἱστορικό καὶ φιλολογικὸ ἐρωτηματολόγιο περὶ τοῦ τί ἐσκέφθηκε καὶ τί δὲν ἐσκέφθηκε ἐτοῦτος ἢ ἐκεῖνος ὁ φιλόσοφος».

Ἰωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος

Athur Salz: Macht und Wirtschaftsgesetz.

Ἐξεδόθη τῷ 1930 ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Αἰδελλέργης Arthur Salz βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον *Macht und Wirtschaftsgesetz*. Ἡ κατανόησις τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἡ δίκαια ἀποτίμησις αὐτοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἔχει μόνον ὡς πρὸς τὰ συμπεράσματά του σημασίαν, ἀπαιτεῖ τὸν προσεταιρισμὸν τοῦ πνεύματος τοῦ διέποντος αὐτό.

Εἶναι ἄλλως τε κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέρουσα ἡ τοιαύτη μελέτη ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ὁ Arthur Salz εἶναι ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ἀνθρώπους μὲ ἀπολύτως προσωπικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀπολύτως ἐπιστημονικὴν συνείδησιν· ἀλλ' ἀμφότερα ταῦτα χωρὶς ποτὲ ν' ἀναπτυχθῇ τὸ ἰδιότυπον πνεῦμα τῆς ὑποκειμενικότητος τῆς κρίσεως καὶ χωρὶς ποτὲ ἡ ἀποκρυστάλλωσις τῆς ἐπιστημονικῆς του συνειδήσεως νὰ ἰσοπεδώσῃ τὰ προσωπικὰ γνωρίσματα τοῦ πνεύματός του. Ἐπέτυχε δηλαδὴ τὸ ἐσωτερικὸν ἐκεῖνο μέτρον, τὴν ἁρμονίαν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὰ μᾶλλον ἀνεπτυγμένα πνεύματα ὡς ἄκρως ὀριμάζει καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀποκρυσταλλοῦται πλέον ὁ πολιτισμὸς, ἀλλὰ τοῦτο εἰς ἐποχὴν ἐξόχως μεταβατικὴν καὶ εἰς χώραν, ἡ ὁποία σήμερον ἔτι διασεύεται ἀπὸ τὸν ἐκ τοῦ παγκοσμίου πολέμου κλονισμὸν. Τοιούτου χαρακτῆρος ἡ συνύφανσις πρὸς τοιαύτην ἐπιστημονικὴν συνείδησιν καὶ ὑπὸ τοιούτους ὄρους ἐπιτυγχανομένη εἶναι πράξις ἀληθῶς ἀνωτέρα καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἀνωτερότης εἶναι καταφανῆς εἰς κάθε δημιουργικὴν ἐκδήλωσιν. Πρωτίστη δὲ τῆς δημιουργίας ἐκδήλωσις εἶναι ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας. Ὁ Arthur Salz ἐργάζεται καὶ διατυποῦται κατὰ τρόπον τῶσον εἰς αὐτὸν ἀποκλειστικῶς ἰδιάζοντα ὥστε νὰ μὴν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἰδιουτυπίαν

αυτήν οὐδεμία κατὰ τὰ κοινὰ μεταβιβάσιμος ἀρχή. Διότι κατὰ τὰ κοινὰ μεταβιβάζεται μόνον ὅ,τι δύναται νὰ διατυπωθῇ δι' ὀρθολογικοῦ διαγράμματος, ὅ,τι δύναται δηλαδή ν' ἀποδῇ ἀντικείμενον μηχανικῆς ἀντιλήψεως. Ἀλλὰ ἡ διαλεκτικὴ ἢ ὅποια εἶναι ἡ φυσικὴ ἐκδήλωσις τοῦ πνεύματος τοῦ Arthur Salz ὅπωςδῆποτε καὶ ἂν ὀρθολογικῶς περιεγράφετο ἤθελεν ὑποστῆ περιορισμὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴν εἶναι πλέον ὅ,τι ζητεῖ νὰ εἶναι. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντικείμενον μηχανικῆς ἀντιλήψεως, ἢ ὅποια μηχανικὴ ἀντίληψις εἶναι κατ' ἀνάγκην ἑτεροκίνητος, διότι συνυφανθεῖσα μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ δημιουργοῦ τῆς ἢ διαλεκτικῆς τοῦ Arthur Salz κινεῖται ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῆς δύναμιν, εἶναι δηλαδή ὀργανικὴ, δὲν εἶναι μηχανικὴ. Ἀλλὰ δὲν ἔπεται ὡς ἐκ τούτου ὅτι προσρίζεται νὰ παραμείνῃ προσωπικὴ τοῦ δημιουργοῦ τῆς ιδιότης, ἀνωφελῆς καὶ ἄχρηστος. Καὶ ἂν ὅμως ἀκόμη ἐπέπρωτο νὰ παραμείνῃ προσωπικὴ τοῦ δημιουργοῦ τῆς ιδιότης, οὐδὲν ἔπεται ὅτι θὰ ἦτο ὡς ἐκ τούτου ἄχρηστος καὶ ἀνωφελῆς. Θ' ἀπετέλουν ἀπόλυτον δικαιολογίαν δι' αὐτὴν τὰ συμπεράσματα τοῦ δημιουργοῦ τῆς. Ἀλλ' ἐὰν ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Arthur Salz δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μεταβιβάσθῃ ὅπως οἱ γραμματικοὶ κανόνες, ἀφομοιώνει ὅπως ἀφομοιώνει τὸ καλλιτέγνημα. Ἀφοῦ μεταβιβάσῃ δηλαδή τὴν ζωὴν του καθιστᾷ νοητὴν τὴν λογικὴν του ἐνέργειαν. Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Arthur Salz προσφιλὲς ἀντικείμενον ἔχει τὴν ἱστορίαν, τὴν ἱστορίαν ὡς ἔμπρακτον διαλεκτικὴν. Ἡ συνύφανσις τῆς διαλεκτικῆς τῶν νοημάτων καὶ τῆς διαλεκτικῆς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἶναι, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Arthur Salz, τόσον τελεία καὶ τόσον αὐθόρμητος, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀντιληφθῇ ὁ ἀναγνώστης ἐὰν ὁδηγῆται ἀπὸ τὴν μίαν ἢ ἀπὸ τὴν ἄλλην. Τοῦτο δὲ κυρίως ὑφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ Arthur Salz ἀναλύει τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀποσυνθέτει, διότι χωρὶς νὰ λησμονῆ τὴν ἰδιοτυπίαν καὶ τοῦ ἐλαχίστου μορίου τῆς ἱστορίας δὲν ἐξετάζει τοῦτο αὐτοτελῶς ἀλλ' ἐν συνδυασμῷ πρὸς ὅ,τι πράγματι συνδέεται.

Εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἔχει ἐπιδείξῃ ὁ Arthur Salz μὲ τόσην ἐνέργειαν τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς προσωπικότητός του, τὸν πλοῦτον τῆς διαλεκτικῆς του καὶ τὴν ἱστορικὴν διορατικότητά του ὅσον εἰς τὸ ἔργον του Macht und Wirtschaftsgesetz. Οὐδέποτε ἴσως ἐπελήφθη τῆς ἐρεῦνης ἐκτενεστέρου θέματος, ἀλλ' ἡ ἐκθεσις τῶν ἀπόψεών του, μετὰ

τὴν προηγούμενην ἀναπαράστασιν τῶν σκέψεών του, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνδιαφέρῃ καὶ νὰ ὠφελῇ, θ' ἀπετέλει προφανῶς μείωσιν τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποίου ἡ κατανόησις ἀνάγκη νὰ εἶναι ἄμεσος καὶ εἰσαγωγικῶς διευκολυνομένη μόνον. Πρὸς κατανόησιν ὁμως τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐξεταζομένου θέματος ὀρθὸν εἶναι νὰ ἐκτεθῇ συντόμως ἡ κάτοψις τοῦ ἔργου.

Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τίθεται τὸ πρόβλημα καὶ ἰδίως ἀναλύονται καὶ ἀντιπαραβάλλονται ἡ ἔννοια τοῦ οἰκονομικοῦ νόμου καὶ τῆς δυνάμεως, διακρινομένης εἰς ὑποκειμενικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν. Ἀξιωματικῶς εἶναι, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅτι ὁ καθορισμὸς τῆς ἔννοιᾶς τοῦ οἰκονομικοῦ νόμου καὶ τῆς δυνάμεως δὲν ἀπολήγει, ὅπως συνήθως, εἰς ξηρὸν καὶ τυπικὸν ὄρισμόν, ἀλλ' ἀπὸ περιορισμοῦ εἰς περιορισμόν τῆς ἀκαθορίστου κατ' ἀρχὰς ἔννοιᾶς περιγράφει ὁ συγγραφεὺς τὰς ἔννοιᾶς, μὲ ὅσην ἀκρίβειαν ἐπιτρέπει τῶν πραγμάτων ἡ φύσις, χωρὶς αὐτὰνὰ διαστρέφονται. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ δύναται νὰ προταθῇ ἡ ἔννοια τῆς ἀντικειμενικῆς δυνάμεως ν' ἀποδίδεται τοῦ λοιποῦ διὰ τοῦ εὐληπτοτέρου ὅρου κοινωνικὴ ἀνάγκη. Μεθ' ὃ ἀποδεικνύεται ἡ ἀνεπάρκεια τῆς καθαρῶς δυναμικῆς ἢ καθαρῶς στατικῆς ἀπόψεως ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος. Τὴν σχέσιν δυνάμεως καὶ ὑποκειμενικοῦ νόμου ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον καί, ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἐπεμβάσεως τῆς πολιτείας εἰς τὰς οἰκονομικὰς συναλλαγὰς, ἰδίως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς κεφαλαιοκρατίας, εἰς τὸ τέταρτόν του κεφάλαιον. Εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον ἐμβαθύνει εἰς τὰ ἀπώτερα καὶ ἀσυνείδητα θεμέλια τῆς κεφαλαιοκρατίας. Καὶ καταλήγει τέλος εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μόνον ἐφ' ὅσον ἐπέλθῃ πραγματικῶς συνδυασμὸς μεταξὺ πολιτείας καὶ οἰκονομίας καὶ τέλος ἐκλείψει καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ἀλληλοκυριαρχίας μεταξὺ πολιτείας καὶ οἰκονομίας θὰ ὑπάρξῃ δυνατότης ἀναπτύξεως ἀληθοῦς πολιτισμοῦ καὶ ἀληθοῦς καλλιέργειας. Ταῦτα ἐν ὀλίγοις. Σκόπιμον εἶναι καὶ δίκαιον τὸ ἔργον αὐτὸ ν' ἀναγνωσθῇ εὐρύτατα.

Ἄλλως τε ὁ Arthur Salz διατυποῦται εἰς ὕψος ζωηρὸν καὶ σαφές, εἰς ὃ δὲν ἀπολείπει καὶ ἡ ἀπόλυτος εὐγένεια τῆς μορφῆς καὶ τοῦ διαπνέοντος ἤθους, ὕψος ἀπηχοῦν βαθύτατα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀναγνώστου. Κατορθώνει μάλιστα ὁ συγγραφεὺς νὰ καθιστᾷ ἐμφανῆ καὶ τὴν ἐλαχίστην διακύμανσιν τῆς σκέψεώς του μὲ τόσην ἀκρίβειαν ὥστε

ν' αποδεικνύει πλέον ή ανάγνωσις και λογοτεχνικώς εξόχως ενδιαφέρουσα. Δύναται τις ως πρός τήν διατύπωσιν του έργου νά εἶπῃ ὅτι ὁ Arthur Salz υπήρξεν ἐπαξίως ὁ ἐπιστήθιος φίλος του Friedrich Gundolf.

Οἱ μαθηταί του Arthur Salz, μεταξύ των ὁποίων ηδύτοχησε νά συγκαταλέγεται και ὁ γράφων, ἀνυψούμενοι και πάλιν εἰς τὰ ὑψηλά πνευματικά ἐπίπεδα διὰ τῆς ἀναγνώσεως του έργου τούτου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγνώριζε νά τους ὁδηγῆ, ἠσθάνθησαν ἀληθῆ συγκίνησιν ἀναμιμνησκόμενοι του διδασκάλου, ἀλλά και λύπην ταυτοχρόνως ἐπειδή δέν ἠδυνήθησαν νά παρατείνουν ἐπί μακρόν ἐτι διάστημα τήν παρακολούθησιν τῆς ἐξόχου προφορικῆς αὐτου διδασκαλίας.

Θ. Τσάτσος

Archiv für Geschichte der Philosophie ἐκδιδ. ὑπό
Arthur Stein, τόμ. *XL*, τεύχ. *A'* Berlin, 1931.

Εἶναι τὸ ἀρχεῖον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας τὸ ὁποῖον ἰδρύθη τῷ 1889 ὑπό του Ludwig Stein με τήν συνεργασίαν των Hermann Diels, Wilhelm Dilthey, Benno Erdmann και Eduard Zeller και τὸ ὁποῖον μετὰ τὸν θάνατον του ἰδρυτοῦ περιήλθε εἰς τὰς χεῖρας του υἱοῦ Arthur Stein, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βέρνης. Ὁ νέος διευθυντής του περιοδικοῦ ἠθέλησε νά δώσῃ νέαν μορφήν εἰς τήν ζωὴν του ἐπιστημονικοῦ τούτου θήματος και ἐκέρδισε πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὅλας τὰς σημαντικὰς δυνάμεις τῆς Γερμανίας εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον καθιστᾷ τὸ περιοδικὸν πράγματι νέον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ νέος του διευθυντής κατώρθωσε νά ἀποκτήσῃ συνεργάτας ἀπὸ ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας του κόσμου ὅπου καλλιιεργεῖται ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. Ἐπίσης ἀξιόλογον εἶναι και τὸ γεγονός ὅτι τὸ «ἀρχεῖον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας» θά δημοσιεύῃ εἰς τὸ ἐξῆς, ἐν εἴδει ἀνακοινώσεων, ἀρθρα περὶ τῆς φιλοσοφικῆς κινήσεως και περὶ των ἐργασιῶν που θά γίνωνται κατ' ἔτος εἰς ἐκάστην χώραν. Οὕτω πως θά εἶναι δυνατόν νά παρακολουθῆ κανεὶς τήν ὅλην κίνησιν εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ἄν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν των συνεργατῶν και ἀπὸ τήν πληθὺν των προαναγγελλομένων ἀρθρων και μελετῶν δύναται νά εἶπῃ ὅτι διὰ πρώτην φοράν ἐκδίδεται ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφικὸν περιοδικὸν με τόσο πολυἀριθμὸν ἐπιτελεῖτον συνεργατῶν. Ἀλλά και τὰ ὀνόματα των συνεργατῶν ἂν ἰδῆ κανεὶς και γνωρίζῃ πόση ἀξία συνδέεται με κάθε ὄνομα θά ὁμολογήσῃ ὅτι και ποιοτικῶς τὸ «ἀρχεῖον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας»